

УДК 340.1

В. В. Корнієнко**ОСОБЛИВОСТІ ЛІБЕРТАРНО-ЮРИДИЧНОГО МИСЛЕННЯ**

Проаналізовано провідні положення лібертарно-юридичної концепції, сформульовано пропозицію щодо доцільності покладення в основу класифікації основних підходів до осмислення права ідеї лібертарно-юридичного мислення стосовно ототожнення або розрізнення права і закону.

Питання щодо сутності права, виходячи із розуміння співвідношення природного і позитивного права, віддавна є наріжним каменем майже всіх правових концепцій, і взагалі, юридичної науки в цілому. Не виняток і лібертарно-юридичний напрям державно-правової думки. Розгляд специфічних особливостей лібертарно-юридичного способу обґрунтування сутності права є актуальним з огляду на відмінне від радикальних природно-правових концепцій бачення сутності права, котре не заперечує цінності закону та ролі держави в забезпеченні природного права, але разом із тим характеризується негативним ставленням до центральних ідей нормативізму. Розглядаючи провідні думки лібертарно-юридичної системи знань, можна констатувати запозичення представниками цієї концепції висновків позитивізму, які не суперечать природно-правовій позиції, при цьому зберігаючи провідні ідеї природно-правового підходу.

У зв'язку з перерахованими аргументами на користь лібертарно-юридичного підходу виникає потреба з'ясування питання щодо його приналежності до природно-правового типу мислення або виокремлення у самостійний тип праворозуміння, а також істотних характеристик права в аспекті співвідношення права і закону. Саме це і становить двоєдиність мети наукового пошуку у статті.

Об'єктом роботи є місце лібертарно-юридичного підходу в правовій науці та проблема сутності права.

Предмет наукової роботи складають специфічні риси лібертарно-юридичного підходу та проблемне питання співвідношення права і закону.

Новизна статті полягає у формулюванні особливостей лібертарно-юридичного мислення, а також у висловлених окремих поглядах на проблему співвідношення права і закону на основі переваг цього різновиду правового мислення.

Проблема співвідношення права і закону завжди перебувала в центрі уваги найвідоміших правознавців, котрі належали і до позитивістського, і до природно-правового типів мислення, оскільки від трактування цього співвідношення залежить пояснення сутності права. Плідні думки у своїх творах щодо цього висловлювали як позитивісти, так і прихильники природно-правового підходу. Зокрема серед представників позитивізму – це Ф. Бекон, Т. Гоббс, Дж. Остін, Ш. Амос, А. Дайсі, Б. Віндшайд, К. Гербер, П. Лабанд, © Корнієнко В. В., 2012

А. Цительман, К. Бергбом, К. Реннер, А. Меркель, А. Еспінас, М. Капустін, Н. Ренненкампф, С. Пахман, А. Гольмстен, Г. Кельзен, М. Коркунов, М. Палієнко, Г. Шершеневич, А. Рождественський, В. Катков, Д. Грімм. Природно-правовий напрям представлений у працях таких мислителів, як Г. Гроцій, Б. Спіноза, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Г.-В.-Ф. Гегель та ін. Концептуальні положення вищезазначених правників стали підґрунтям сучасних концепцій праворозуміння. Серед них і лібертарно-юридична концепція, автором якої є один із провідних мислителів у галузі права – В. С. Нерсесянц. Він у своїх наукових працях, але передусім мова йде про монографію «Право і закон: з історії правових учень», зосереджує увагу головним чином на проблемі співвідношення природного та позитивного права [1, с. 3], крізь призму якої розглядає питання стосовно сутності права взагалі, і в тому числі, які саме встановлені державою приписи можна віднести до категорії правових або, навпаки, не слід вважати такими [2, с. 40].

У рамках лібертарно-юридичної концепції розглядається питання, котре доцільно вважати критерієм поділу праворозуміння на відповідні типи. Це питання – про співвідношення права і закону, іншими словами, прихильники того чи іншого типу праворозуміння або розрізняють, або ототожнюють право і закон [1, с. 351; 3, с. 3–4].

Останнім часом у юридичній літературі спостерігається поновлення дискусій щодо типів праворозуміння. Різні автори висловлюють свої аргументи, що зводяться до виокремлення двох, трьох, інколи чотирьох і більше типів праворозуміння, тому відсутня навіть відносна єдність у поглядах як на кількість самих типів праворозуміння, так і стосовно критеріїв типології праворозуміння.

Так, О. В. Мартишин розкриває сутність юридичного позитивізму (який зводить право до системи встановлених державою норм), соціологічного позитивізму (котрий вбачає суть права у суспільних відносинах, що тягнуть за собою юридичні наслідки), теорій природного права (що бачать витоки права у природі людини і суспільства), філософського розуміння права (яке основним змістом права називає свободу) та інтегративного підходу (він включає в себе положення чотирьох вищезазначених у різних пропорціях) [4, с. 13].

С. І. Максимов у монографії «Правова реальність: досвід філософського осмислення» охарактеризував чотири основні способи осмислення права: правовий позитивізм акцентує увагу на системі норм, що забезпечуються державним примусом; погляди об'єктивізму зосереджено на соціальній обумовленості права; досягненнями суб'єктивізму є дослідження правових ідей, які знаходяться у свідомості індивіда; інтерсуб'єктивність робить наголос на «смысловій стороні права, що проявляє себе у процесі взаємодії суб'єктів, їх комунікації та інтерпретації позиції іншого» [5, с. 34].

В. О. Четвернін висловлює думку відносно виділення трьох груп типів праворозуміння: позитивістської, природно-правової та марксистської [2, с. 41–42].

Якщо знову звернутися до лібертарно-юридичної концепції В. С. Нерсесянца, то стане чітко зрозумілим розрізнення двох типів праворозуміння – позитивістського (він іменується «легістським») та природно-правового (котрий названо юридичним). В. С. Нерсесянц у зв'язку з цим справедливо зазначає: «Історія і теорія правової думки та юриспруденції пронизані боротьбою двох протилежних типів праворозуміння. Ці два типи розуміння права і трактування поняття права умовно можна означити як юридичний (від *jus* – право) та легістський (від *lex* – закон) типи праворозуміння і поняття права» [3, с. 3]. У такому разі поділ праворозуміння на два типи здійснюється на підставі одного з головних питань правознавства – співвідношення права і закону. Тут необхідно зауважити, що критерієм типології праворозуміння неодмінно має виступати питання співвідношення права і закону, а не факт ототожнення чи розрізнення права і закону, оскільки у межах юридичного позитивізму не завжди ототожнюється право і закон. За допомогою цього критерію вирішується питання стосовно плюралізму поглядів на типологію праворозуміння (або виокремлення двох, трьох і більше типів праворозуміння). Відповідаючи на **питання щодо ролі позитивного права у правовій дійсності**, будь-яку концепцію можна віднести до позитивістського чи природно-правового типу.

Розрізнення двох основних типів праворозуміння – позитивістського і природно-правового – вбачається найбільш доцільним та обґрунтованим не лише через значущість критерію, котрим виступає роль позитивного права у правовій дійсності, але і з огляду на цілісне відображення місця кожної з концепцій праворозуміння у системі знань про право. У той час, коли найбільш радикальні представники позитивізму – нормативісти – твердять, що правом слід вважати виключно систему загальнообов'язкових норм, встановлених волею держави, настільки ж радикальні прихильники природно-правового підходу заперечують значну роль держави у процесах правотворення та забезпечення права силою апарату примусу. Відтак, і ті, й інші знаходяться на діаметрально протилежних полюсах правової думки, між якими величезна відстань, що не дозволяє зблизитися у поглядах. На сьогоднішній день ця відстань активно почала заповнюватися численними положеннями так званого інтегративного підходу до осмислення права. І хоча нерідко навіть самі автори, котрі поєднують положення природно-правового і позитивістського типів мислення, кожного разу висловлюють аргументи нібито на користь нового, третього типу праворозуміння, вони все ж належать або до позитивізму, або природно-правового типу мислення. Якщо ж розглядати конкретно лібертарно-юридичну концепцію, то слід зауважити, що В. С. Нерсесянц

[3, с. 4] та його послідовники підреслювали важливість розмежування позитивного і природного права, надаючи пріоритет останньому.

Окрім розрізнення права і закону, лібертарно-юридична концепція має ще одну відмінну рису – нормативне вираження принципу формальної рівності розглядається як центральна та системоутворююча ознака права.

Таке розуміння сутності права є безумовно корисним для юридичної науки тому, що розвиває вчення про один з основоположних принципів права, але одночасно подібне трактування суті права є недосконалим, оскільки звужує право лише до цього одного принципу, не беручи до уваги інших, не менш значущих категорій, зокрема йдеться про свободу, гуманізм справедливості тощо.

Список літератури: 1. Нерсесянц В. С. Право и закон. Из истории правовых учений / В. С. Нерсесянц. – М. : Наука, 1983. – 366 с. 2. Юшко А. В. Понимание права: теоретико-методологический аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Юшко Александр Викторович. – Ростов н/Д, 2007. – 178 с. 3. Нерсесянц В. С. Юриспруденция. Введение в курс общей теории права и государства / В. С. Нерсесянц. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1998. – 288 с. 4. Мартышин О. В. Совместимы ли основные типы понимания права? / О. В. Мартышин // Государство и право. – 2003. – № 6. – С. 13–21. 5. Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления / С. И. Максимов. – Харьков : Право, 2002. – 328 с.

Надійшла до редколегії 15.11.2012

Проанализированы ведущие положения либертарно-юридической концепции, сформулировано предложение о целесообразности положения в основу классификации основных подходов к осмыслению права идеи либертарно-юридического мышления касательно отождествления или различения права и закона.

The main guidelines of libertarian juristic concept are analysed, suggestion is set forth about expedience of position the idea of the libertarian juristic thinking concerning equation or distinction of right and law in basis of classification of the basic approaches near the comprehension of right.

УДК 342.74-054.6(477)

Є. Ю. Петров

КОНСТИТУЦІЙНІ ОБОВ'ЯЗКИ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Проаналізовано конституційні обов'язки іноземців в Україні та їх особливості порівняно з конституційними обов'язками громадян України. На підставі проведеного дослідження визначено обсяг конституційних обов'язків іноземців в Україні та їх закріплення в законодавстві України.

Прийняття в Україні демократичної Конституції 1996 року та ратифікація ряду міжнародних договорів у сфері прав людини стали важливим кроком на шляху становлення нашої країни як правової держави. В Україні, окрім її громадян, проживають

© Петров Є. Ю., 2012